

**УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 34.3 ДАХЬ ЗААЛТАД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛД ХОЛБОГДОХ СУДАЛГАА, БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА**

А. Пагма, Ц. Товуусүрэн, Г. Алтан - Оч, Ч. Базар, Б. Мөнхцэцэг

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөлд холбогдох судалгаа, бусад орны туршлага (УИХ-ын тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3 дахь заалтад нэмэлт оруулахаар УИХ -ын гишүүн Э. Бат-Үүлийн өргөн барьсан төсөлтэй холбогдуулан хийсэн судалгаа)

№	Улсын болон эрх зүйн актын нэр	Тухайн заалтын албан бус орчуулга	Эх сурвалж /заалт тухайн хэл дээр, сайт/	Тодруулга
1.	АНУ, Үндсэн хууль 1 дүгээр зүйлийн 6 дахь хэсгийн 1 дүгээр заалт	Сенатч болон төлөөлөгчдийн албан ажлын нөхвөрийг хуулиар тогтоож, Нэгдсэн улсын хөмрөгөөс олгоно. Урван тэрслэх, хүнд гэмт хэрэг үйлдэх болон энх тайвны эсрэг үйлдлээс бусад тохиолдолд танхимынхаа чуулганд хуралдаж байх хугацаанд болон чуулганд ирэх, буцах үед тэднийг баривчилж болохгүй. Тэд Танхимын хуралдаанд үг хэлж, санал шүүмжлэл гаргасныхаа төлөө хаана ч асуугдах / not be questioned in any other Place/ ёсгүй.	“The Senators and Representatives shall receive a compensation for their services, to be ascertained by Law, and paid out of the Treasury of the United States. They shall in all Cases, except Treason, Felony and Breach of the Peace, be privileged from Arrest during their Attendance at the season of their respective Houses, and in going to and returning from the same; and for any Speech or debate in either House, they not be questioned in any other Place.” АНУ-ын Үндсэн хууль, УБ., 2000 он	АНУ-д нь парламентын гишүүний бүрэн эрхийн баталгааг хугацаагаар нь болоод орон зайгаар нь хязгаарласан байна. Өөрөөр хэлбэл, парламентын гишүүн нилээд өргөн хүрээнд буруу үйлдлийнхээ/үг хэлэх/ хариуцлага хүлээхээр байна. Улс төрийн ардчилал жинхэнэ утгаараа хэрэгжих нөхцөлд парламентын гишүүний эрх зүйн баталгааг хязгаарласаныг эерэгээр үнэлдэг юм байна. Энэхүү тогтоосон парламентын гишүүний давуу байдал нь цаанаа гэмт этгээдэд нуугдах боломж олгохгүй байх чанадын зорилготой болох нь харагдаж байна.

2.	<p>ОХУ, -Үндсэн хууль 5 дугаар бүлэг, 98 дугаар зүйлийн 1дүгээр заалт</p> <p>-Холбооны Хурлын Төрийн Думын Дэг 2 дугаар хэсэг, 5 дугаар бүлэг, 45 дугаар зүйл:</p> <p>-Холбооны Хурлын Холбооны Зөвлөлийн гишүүн ба Төрийн Думын депутатын эрх зүйн байдлын тухай холбооны хууль 2 дугаар бүлэг, 19 дүгээр зүйлийн 1 дүгээр заалт</p>	<p>Холбооны Зөвлөлийн гишүүд ба Төрийн Думын депутатууд бүрэн эрхийнхээ хугацааны туршид халдашгүй дархан байна. Гэмт хэргийн газар дээр баригдахаас бусад тохиолдолд тэднийг баривчлах, хорих, нэгжих, түүнчлэн хүмүүсийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд холбооны хуулиар зааснаас бусад тохиолдолд биед нь үзлэг хийхийг хориглоно.</p> <p>Төрийн Думд үг хэлж байгаа хүн депутатын ёс зүйг зөрчин Төрийн Думын депутат болон бусад хүмүүсийн нэр хүндэд хохирол учруулахаар бүдүүлэг, доромжилсон үг хэллэг хэрэглэх, хэн нэгнийг үндэслэлгүй буруутгах, илт худал мэдээлэл ашиглах, хууль бус үйлдэлд уриалахыг хориглоно.</p> <p>Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, Төрийн Думын депутат Оросын Холбооны Улсын Холбооны Хурлын зохих танхимын санал хураалтын үед санаа бодол, байр сууриа илэрхийлсэний төлөө болон Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, Төрийн Думын депутатынхаа хувьд хийсэн бусад үйлдлийнхээ төлөө бүрэн эрхийнхээ хугацаанд болон түүний дараа эрүүгийн буюу захиргааны хариуцлагад татагдахгүй. Хэрэв ингэх явцадаа Холбооны Зөвлөлийн гишүүн ба Төрийн Думын депутат нь нийтийн өмнө доромжилсон, гүтгэсэн эсхүл холбооны хуулиар заасан хариуцлага хүлээлгэхээр зөрчил гаргасан бол зөвхөн Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, Төрийн Думын депутатын халдашгүй эрхийг нь хассан тохиолдолд эрүүгийн хэрэг үүсгэх, таниулах ажиллагаа, урьдчилсан мөрдөн байцаах үйл ажиллагаа явуулах, шүүхийн журмаар захиргааны арга хэмжээ хүлээлгэхээр заасан захиргааны зөрчлийн хэрэг үүсгэнэ.</p>	<p>“Члены Совета Федерации и депутаты Государственной Думы обладают неприкосновенностью в течение всего срока их полномочий. Они не могут быть задержаны, арестованы, подвергнуты обыску, кроме случаев задержания на месте преступления, а также подвергнуты личному досмотру, за исключением случаев, когда это предусмотрено федеральным законом для обеспечения безопасности других людей.”</p> <p>“Выступающий в Государственной Думе не вправе нарушать правила депутатской этики - употреблять в своей речи грубые, оскорбительные выражения, наносящие ущерб чести и достоинству депутатов Государственной Думы и других лиц, допускать необоснованные обвинения в чей-либо адрес, использовать заведомо ложную информацию, призывать к незаконным действиям.” www. Consultant.ru</p> <p>“Член Совета Федерации, депутат Государственной Думы не могут быть привлечены к уголовной или административной ответственности за высказывание мнения или выражение позиции при голосовании в соответствующей палате Федерального Собрания Российской Федерации и другие действия, соответствующие статусу члена Совета Федерации и статусу депутата Государственной Думы, в том числе по истечении срока их полномочий. Если в связи с такими действиями член Совета Федерации, депутат Государственной Думы допустили публичные оскорбления, клевету или иные нарушения, ответственность за которые предусмотрена федеральным законом, возбуждение уголовного дела, производство дознания, предварительного следствия или начало производства по делу об административном правонарушении, предусматривающем административную ответственность, налагаемую в судебном порядке, осуществляется только в случае лишения члена Совета Федерации, депутата Государственной Думы неприкосновенности.”</p> <p>www.duma.ru</p>	<p>Төрийн Думын депутатуудын бүрэн эрхийн баталгааг хуульчилахдаа гэмт хэргийн газар дээр баригдах болон хүмүүсийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд холбооны хуулиар зааснаас бусад тохиолдолд энэ халдашгүй байдал үйлчилнэ гэдгийг тодорхой хуульчилан заасан байна.</p> <p>Мөн Холбооны Зөвлөлийн гишүүд ба Төрийн Думын депутатууд нь зохих танхимуудад үг хэлэхдээ хэн нэгнийг үндэслэлгүй буруутгах, илт худал мэдээлэл ашиглах, хууль бус үйлдэлд уриалахыг хориглосон нь депутатын индемнитет ямар тохиолдолд үйлчилэхгүй болохыг нарийвчлан хуульчилсан болохыг харуулж байна.</p> <p>Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, Төрийн Думын депутат нь хэдийгээр хэлсэн үг, хийсэн үйлдлийнхээ төлөө хуулийн хариуцлага хүлээхгүй боловч нийтийн өмнө бусдыг доромжилсон, гүтгэсэн эсхүл холбооны хуулиар заасан хариуцлага хүлээлгэхээр зөрчил гаргасан бол депутатынх нь халдашгүй байдлыг хасах шийдвэр гаргасны дараа хуулийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилжээ.</p>
----	--	--	---	--

2.	<p>Австрали, <u>Parliamentary privileges</u> акт 1987</p>	<p>-Австралийн парламентын гишүүд хууль зүйн халдашгүй байдал эдлэхгүй бөгөөд тэднийг аливаа гэмт хэрэг үйлдснийх нь төлөө шүүн таслаж, баривчлаж болно.</p> <p>- Үг хэлэх эрх чөлөөний онцгой дархан эрхийн үр дагавар нь “Westminster system”-ийн хууль тогтоочигчид “худалч” гэх мэт парламентын бус зарим үг хэллэг хэлэхийг тэдний танхимын дэгээр хориглодог.</p> <p>- Хэдий тийм боловч гишүүдэд парламентын дархан эрх бий: Парламентын танхимд гишүүд бие биенийхээ талаар болон танхимаас гаднах хэн нэгэн хүний тухай хэлсэн аливаа үгнийхээ төлөө ямар ч тохиолдолд шүүгдэх ёсгүй.</p> <p>-Энэ дархан эрх нь парламентын гишүүн болон сенатчийн парламентын танхимд хэлсэн аливаа зүйлийн тухай хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэхэд мөн үйлчилнэ.</p> <p>-Парламентын хороодын хэлэлцүүлэг дээр хаана хуралдаж байгаагаас үл хамааран дархан эрх үйлчлэх ба энэ нь тухайн хороодын хуралдаанд гэрчийн үүрэг гүйцэтгэхэд мөн хамаарна.</p> <p>- Парламентыг эсрэг үйлдэл гэж нэрлэгддэг эрх зүйн зөрчил байдаг. Парламентын эсрэг үг буюу үйлдэл гаргасан аливаа этгээд болон парламентын гишүүдийг шүүн таслаж хэрвээ буруутай нь шүүхээр тогтоогдвол эрх чөлөөг нь хязгаарлаж болдог.</p>	<p>- Members of the Australian Parliament do not have legal immunity: they can be arrested and tried for any offence.</p> <p>- A consequence of the privilege of free speech is that legislators in Westminster systems are forbidden by conventions of their House from uttering certain words, such as “liar” (see <u>unparliamentary language</u>).</p> <p>- They do, however, have <u>Parliamentary privilege</u>: they cannot be sued for anything they say in Parliament about each other or about persons outside the Parliament.</p> <p>-This privilege extends to reporting in the media of anything a Senator or Member says in Parliament.</p> <p>- The proceedings of parliamentary committees, wherever they meet, are also covered by privilege, and this extends to witnesses before such committees.</p> <p>- There is a legal offence called <u>contempt of Parliament</u>. A person who speaks or acts in a manner contemptuous of the Parliament or its members can be tried and, if convicted, imprisoned. http:// www.aph.gov.au</p>	<p>Австралид parliamentary immunity гэдэг нь <u>Parliamentary privilege-ийн тухай хуулиар</u> зохицуулагддаг</p>
----	--	--	--	--

3.	<p>Франц, Үндсэн хууль</p> <p>Франц, Үндсэн хуулийн парламентын гишүүний статус бүлэг</p> <p>Франц, Үндсэн хууль: парламентын гишүүний статус бүлэг/26.2</p>	<p>Парламентын үйл ажиллагаанд зохих хамгаалалт тавих зорилтыг бүх этгээд хуулийн өмнө эрх тэгш байх зарчимтай нийцүүлэх шаардлагын үүднээ халдашгүй байдлын хоёр төрлийн томъёоллол үүссэн: “Irresponsibility” буюу хариуцлагаас ангид байх (нэр төрд халдашгүй байх) “inviolability” буюу халдашгүй байх (эрх чөлөөнд халдашгүй байх).</p> <p>- Хариуцлагаас ангид байх буюу абсолют халдашгүй байдал нь парламентын гишүүнийг ажил үүргээ гүйцэтгэсэнтэй нь холбогдуулан байцаан шийтгэхээс хамгаалдаг. ҮХ-ийн 26.1-д “Парламентын гишүүнийг эрх үүргээ хэрэгжүүлсэн, санал өгсөн болон үзэл бодлоо илэрхийлсэнтэй нь холбогдуулан яллах, мөрдөн байцаах, баривчлах, саатуулах болон шүүн таслахыг хориглоно” гэж заажээ.</p> <p>- Хариуцлагаас ангид байх явдал нь парламентын бүхий л үйл ажиллагаанд хамаарна: илтгэл тавих, санал өгөх, хууль, хуулийн нэмэлт өөрчлөлт батлах, тайлан, зөвлөмж өгөх, асуулга тавих болон парламентын зүгээс өгсөн аливаа даалгаварыг гүйцэтгэх зэрэг болно.</p> <p>- Хариуцлагаас ангид байх нь парламентын гишүүдийн эсрэг ямар нэгэн хэрэг үүсгэх, гэмт хэргийн баривчлагаас хамгаалах, нийгмийн зүгээс гишүүний нэр төрийг гутаан доромжлох, сэв суулгах, гүтгэхээс хамгаалсан байдал юм.</p> <p>Халдашгүй байдал /Inviolability/ нь гишүүдийг жирийн иргэний хувьд хийсэн үйлдлүүдийн төлөө гэмт хэргийн мөрдлөгт хавчигдаж үүний улмаас парламентын үйл ажиллагаанд саад учрах байдлаас хамгаалах зорилготой.</p> <p>Энэ нь парламентын хүрээнээс гадуур хийгдсэн үйлдлүүдэд эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааг хэрэглэх явдлыг зохицуулдаг. Дээрх халдашгүй байдал нь зөвхөн парламентын гишүүнд хамаарах ба эрүүгийн болон магистратын шүүхэд хамаарах асуудлуудад л үйлчилдэг.</p> <p>Эх сурвалж: Францын Үндсэн Хууль, 26.1.</p>	<p>The wish to reconcile the necessary protection of the exercise of parliamentary office with the principle of the equality of citizens before the Law has led to the definition of two categories of immunity: irresponsibility (immunity from defamation) and inviolability/ (immunity from custodial measures).</p> <p>Source: <i>Constitution of France, Article 25</i></p> <p>Irresponsability, or absolute immunity, shields parliamentarians from prosecution concerning acts linked to the exercise of their office. Article 26, paragraph one, of the Constitution states that “no Member of Parliament shall be prosecuted, investigated, arrested, detained or tried in respect of opinions expressed or votes cast in /санал өгөх/ the exercise of his duties” Irresponsability covers all acts of parliamentary office: speeches and votes, bills, amendments, reports or consultations, questions, any acts carried out during a mission requested by a parliamentary body.</p> <p>Source: <i>Constitution of France, Article 26.1</i></p> <p>Inviolability attempts to avoid situations whereby the exercise of parliamentary office is hindered/ хавчигдах/ by certain criminal proceedings dealing with deeds carried out by M.P.s acting as normal citizens. It governs the conditions for the application of criminal proceedings concerning acts outside its remit.</p> <p>Inviolability concerns only the person of the parliamentarian. It only applies in matters concerning the criminal or magistrate’s court.</p> <p>Source: <i>Constitution of France, Article 26.1</i></p>	<p>Хариуцлагаас ангид байх нь / irresponsibility/ нь парламентын гишүүд гүтгэлэг, доромжлолоос хамгаалагдах (immunity from defamation) агуулгыг тээж байна. Халдашгүй байдал /Inviolability/ нь парламентын гишүүнийг мөрдөгдөх, баривчлагдах, хоригдохоос хамгаалах (immunity from custodial measures) гэсэн агуулгыг тээж байна.</p> <p>Францын парламентын гишүүдэд ёс зүйн алдаа болон эрх зүйн зөрчил гаргасан тохиолдолд зохих хариуцлага хүлээлгэдэг байна. Энэхүү хариуцлага нь шийтгэлийн тодорхой хэлбэртэй байдаг бөгөөд Үндэсний Ассамблейн Регламентад заасан байдаг. Үүнд:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сахилгын буюу ёс зүйн хариуцлага 2. Хууль зүйн хариуцлага орно. <p>Буруушаах шийтгэлийг журам сахиыхыг протоколд тэмдэглэж шаардах шийтгэл оногдуулсны дараа хуралдаан даргалагчийн шаардлагыг биелүүлээгүй, эсвэл хуралдаан дээр шуугиан тарьсан тохиолдолд оногдуулдаг байна. Ийм шийтгэл хүлээсэн гишүүн нэмэгдлийнхээ тал хувийг сарын хугацаагаар алддаг.</p> <p>Хуралдааны танхимаас түр хугацаагаар гаргах шийтгэлийг буруушаах шийтгэлийг эсэргүүцсэн эсвэл буруушаах шийтгэлээр 2 удаа шийтгүүлсэн, нийтийн хуралдаан дээр хүч хэрэглэсэн /утасны аппарат, аяга шидэх гэх мэтээр/ Ассамблей болон түүний даргыг дайрч доромжилсон, Улсын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын болон Үндсэн хуульд заасан хурлуудыг хараасан, дайрч доромжилсон гишүүнд хүлээлгэдэг байна.</p> <p>Хууль зүйн хариуцлага:</p> <p>Гишүүний гаргасан эрх зүйн зөрчлийг гишүүний үйл ажиллагаатай холбоотой, гишүүний үйл ажиллагаатай холбоогүй гэж 2 ангилна.</p> <p>Гишүүний үйл ажиллагаатай холбоотой эрх зүйн зөрчилд сонгуулийн компанит ажлын үед зарцуулсан хөрөнгийн тооцооны тайлангаа хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй, орлогын мэдүүлгээ буруу гаргасан буюу хугацаанд нь гаргаагүй, хуулиар зөвшөөрснөөс бусад ажил албан тушаал эрхэлсэн, хуралдааны явцад эмх замбараагүй байдал гаргасан зэрэг болно. Дээрх зөрчил гаргасан нь нотлогдсон тохиолдолд гишүүн сайн дураараа огцрох буюу Үндсэн хуулийн зөвлөл эгүүлэн татдаг.</p> <p>Гишүүний үйл ажиллагаатай холбоогүй эрх зүйн зөрчил гэдэг нь гишүүн гэмт хэрэг зөрчил үйлдэж, тэр нь шүүхийн журмаар мөрдөгдөж байгаа бол Парламентаар хэлэлцэж, депутатын бүрэн эрхийг хасдаг байна.</p>
----	---	---	---	--

4.	<p>Унгар, Үндсэн хууль. 20-р зүйлийн 2,3</p>	<p>-Парламентын гишүүн нь нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн албан үүргээ гүйцэтгэнэ.</p> <p>-Парламентын гишүүний халдашгүй эрхтэй байх нь Парламентын гишүүний эрх зүйн байдлын хуулиар тодорхойлогддог.</p> <p>- Парламентын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийг тухайн хуралдаанд оролцож буй нийт гишүүдийн гуравны хоёроос дээш хувийн саналаар батлах шаардлага тавигддаг.</p>	<p>-Members of Parliament shall carry out their duties in the public interest.</p> <p>- Members of Parliament are granted parliamentary immunity, in accordance with /daryy/ the regulation дэг журам, захирамж,s of the law defining тодорхойлдог/ the legal status of Members of Parliament. A -majority of two-thirds of the votes of the Members of Parliament present is required to pass the law on the legal status of Members of Parliament.</p>	
5.	<p>Герман, Үндсэн хууль, 3-р бүлэг. Бундэстааг (Холбооны парламент)</p> <p>46-р зүйл. 1 дэх хэсэг</p> <p>Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай хууль, 2 -р бүлэг. Үйлдэл.</p> <p>5 дахь дэд бүлэг. Парламентэд хэлсэн үг болон парламентийн тайлан илтгэлд ял оноохгүй байх.</p> <p>36-р зүйл. Парламентэд хэлсэн үг.</p>	<p>1) Өгсөн санал, эсвэл парламент буюу түүний хорооны хуралдааны үеэр хэлсэн үгийнх нь төлөө депутатыг хэзээ ч шүүхийн буюу албаны шугамаар мөрдөж болохгүй, эсвэл гишүүн нь парламентын гадуурх алив нэг хариуцлага хүлээхгүй. Энэ нь гүтгэн доромжлоход хамаарахгүй.</p> <p>Холбооны парламент, Холбооны их хурал буюу Улсын хууль тогтоох байгууллагын гишүүнийг хэзээ ч түүний өгсөн санал, эсвэл чуулганы хуралдаан буюу түүний хороонд хэлсэн үгийнх нь төлөө чуулганы хуралдаанаас гадуур хариуцлагад татахгүй. Энэ нь гүтгэн доромжлоход хамаарахгүй.</p>	<p>Art 46</p> <p>(1) Ein Abgeordneter darf zu keiner Zeit wegen seiner Abstimmung oder wegen einer DuЯerung, die er im Bundestage oder in einem seiner Ausschüsse getan hat, gerichtlich oder dienstlich verfolgt oder sonst außerhalb des Bundestages zur Verantwortung gezogen werden. Dies gilt nicht für verleumderische Beleidigungen.</p> <p>(2) Wegen einer mit Strafe bedrohten Handlung darf ein Abgeordneter nur mit Genehmigung des Bundestages zur Verantwortung gezogen oder verhaftet werden, es sei denn, daЯ er bei Begehung der Tat oder im Laufe des folgenden Tages festgenommen wird.</p> <p>(3) Die Genehmigung des Bundestages ist ferner bei jeder anderen Beschränkung der persönlichen Freiheit eines Abgeordneten oder zur Einleitung eines Verfahrens gegen einen Abgeordneten gemдЯ Artikel 18 erforderlich.</p> <p>(4) Jedes Strafverfahren und jedes Verfahren gemдЯ Artikel 18 gegen einen Abgeordneten, jede Haft und jede sonstige Beschränkung seiner persönlichen Freiheit sind auf Verlangen des Bundestages auszusetzen.</p> <p>http://bundesrecht.juris.de/gg/art_46.html</p> <p>§ 36 Parlamentarische DuЯerungen</p> <p>Mitglieder des Bundestages, der Bundesversammlung oder eines Gesetzgebungsorgans eines Landes dürfen zu keiner Zeit wegen ihrer Abstimmung oder wegen einer DuЯerung, die sie in der Körperschaft oder in einem ihrer Ausschüsse getan haben, außerhalb der Körperschaft zur Verantwortung gezogen werden. Dies gilt nicht für verleumderische Beleidigungen.</p> <p>http://bundesrecht.juris.de/stgb/_36.html</p>	<p>2 дахь хэсэгт, гэмт хэрэг хийсэн тохиолдолд зөвхөн парламентын зөвшөөрөлтэйгээр гишүүнд хариуцлага тооцох буюу гишүүнийг хорьж болно.</p> <p>3 дахь хэсэгт, цаашилбал гишүүний хувийн эрх чөлөөг ямар нэгэн байдлаар хязгаарлах буюу гишүүнд хэрэг холбогдуулахад парламентын зөвшөөрлийг авна. 4 дэх хэсэгт, Депутатын эсрэг аливаа эрүүгийн болон иргэний хэрэг үүсгэх, ямар нэг байдлаар</p> <p>Улсын болон холбооны төвшний бүх хууль тогтоох байгууллагын гишүүнийг өгсөн санал, хэлсэн үгийнх нь төлөө хариуцлага тооцохгүйгээр халдашгүй эрх олгосон байна.</p>

7.	<p>Украин Улс, -Украин Улсын Дээд Радагийн дэгийн тухай хууль 9 дүгээр бүлэг, 51 дүгээр зүйлийн 2 дугаар заалт</p> <p>-Украин Улсын ардын депутатын эрх зүйн байдлын тухай хууль 1 дүгээр бүлэг, 10 дугаар зүйлийн 5 дугаар заалт</p>	<p>Нэгдсэн хуралдаан дээр хүн үг хэлэх, хэлсэн үгийг хүлээж авахад ардын депутат саад болох ёсгүй (халаглах, алга таших, босох, утсаар ярих гэх мэт), мөн доромжилсон, зохимжгүй үг, хэллэг хэрэглэх, хууль бус үйлдэлд уриалан дуудахыг хориглоно.</p> <p>Ардын депутатууд Украины Дээд Рада болон түүний байгууллагуудад хэлсэн үг, өгсөн саналынхаа үр дүнгийн төлөө хуулийн хариуцлага хүлээхгүй.</p>	<p>“На пленарном заседании народный депутат не должен препятствовать изложению или восприятию выступления (восклицаниями, аплодисментами, вставанием, разговорами по мобильному телефону и т. п.), употреблять оскорбительные выражения и непристойные слова, призывать к незаконным действиям.”</p> <p>“Народные депутаты не несут юридической ответственности за результаты голосования или высказывания в Верховной Раде Украины и ее органах, за исключением ответственности за оскорбление или клевету.” www.zakon.rada.gov.ua</p>	<p>Улсын Дээд Радын дэгийн тухай хууль, Украин Улсын ардын депутатын эрх зүйн байдлын тухай хуулиар энэхүү асуудлыг зохицуулсан ба Дээд Радагийн нэгдсэн хуралдаан дээр депутат үг хэлэхдээ хууль бус үйлдэлд уриалан дуудахыг хориглосон нь анхаарал татаж байна.</p>
8.	<p>Бүгд Найрамдах Киргиз Улс</p> <p>Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Жогорку Кенешийн дэгийн тухай хууль 13 дугаар бүлэг, 90 дүгээр зүйл:</p>	<p>Жогорку Кенешийн хуралдаанд үг хэлэгч нь бүдүүлэг, доромжилсон, хэрүүллийн, зохимжгүй үг хэллэг хэрэглэх, хэн нэгнийг үндэслэлгүй буруутгах, илт худал мэдээлэл ашиглах, хууль бус үйлдэлд уриалан дуудахыг хориглоно.</p>	<p>“На заседаниях Жогорку Кенеша выступающий не должен употреблять грубых оскорбительных выражений, непристойных и бранных слов, допускать необоснованные обвинения в чей-либо адрес, использовать заведомо ложную информацию, призывать к незаконным действиям.”</p>	<p>Уг асуудлыг Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Жогорку Кенешийн дэгийн тухай хуулиар зохицуулан, үг хэлэхдээ хэн нэгнийг үндэслэлгүй буруутгах, илт худал мэдээлэл ашиглах, хууль бус үйлдэлд уриалахыг хориглосон нь депутатын индемнитет ямар тохиолдолд үйлчилэхгүй болохыг нарийвчлан хуульчилсан болохыг харуулж байна.</p>
9.	<p>Литва,</p> <p>Үндсэн хууль</p>	<p>62 дугаар зүйл. Сеймийн гишүүнийг парламентад хэлсэн үг, санал хураалтад өгсөн саналынх нь төлөө мөрдөн шалгаж болохгүй. Харин бусдыг гүтгэж, доромжилсон тохиолдолд нийтлэг журмын дагуу хариуцлагад татаж болно..</p>	<p>Статья 62. Член Сейма за голосование или выступления в Сейме не может преследоваться. Вместе с тем за оскорбление личности или клевету он может привлекаться к ответственности в общем порядке. \worldconstitutions.ru\</p>	<p>Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулинд \34.3.\ “Гишүүн бусдыг гэмт хэрэгт холбогдуулан доромжлох, гүтгэх...” гэж заасан байдаг бол энд ямар нэг хэлбэрээр гүтгэж доромжилсон бол хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.</p>

10.	Латви, Үндсэн хууль	28. Сеймийн гишүүнийг санал хураалтад өгсөн санал болон бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж байхдаа хэлсэн үг, гаргасан саналынх нь төлөө шүүхийн\эрүүгийн\, захиргааны, сахилгын хариуцлага хүлээлгэж болохгүй. Сеймийн гишүүн нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж байхдаа худал гэдгийг мэдсээр байж бусдыг гүтгэсэн, бусдын гэр бүлийн болон хувийн амьдралыг гутаан доромжилсон мэдээлэл тараавал шүүхийн өмнө хариуцлага хүлээлгэж болно.	28. Член Сеймы за голосование или за мнения, высказанные им при исполнении обязанностей, не может быть привлечен к ответственности ни в судебном, ни в административном, ни в дисциплинарном порядке. Член Сеймы может быть привлечен к судебной ответственности, если он при исполнении обязанностей распространяет клеветнические заявления заведомо зная, что они ложные, или порочащие честь сведения, касающиеся частной или семейной жизни. worldconstitutions.ru	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулинд \34.3.\ “Гишүүн бусдыг гэмт хэрэгт холбогдуулан доромжлох, гүтгэх... ” гэж заасан байдаг бол энд ямар нэг хэлбэрээр гүтгэж доромжилсон бол хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.
11.	Эстони, Үндсэн хууль	27 дугаар зүйл. Улсын Хурлын гишүүн Улсын Хурал болон түүний бүтцийн байгууллагуудын хуралдаан дээр хийсэн улс төрийн мэдэгдэл, санал хураалтад өгсөн саналынхаа төлөө хуулийн хариуцлага хүлээхгүй.	Статья 27. Член Государственного Собрания...не несет юридической ответственности за голосование и политические заявления в Государственном Собрании или его органах. worldconstitutions.ru	Зөвхөн хэлсэн үг, гаргасан саналын төлөө биш “ Улс төрийн мэдэгдэл хийсний төлөө... ” гэдгийг анхаарах.
12.	Румын, Үндсэн хууль	70 дугаар зүйл. ...Депутатууд болон Сенатчидад бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх явцдаа илэрхийлсэн улс төрийн мэдэгдэл, санал хураалтад өгсөн саналынх нь төлөө шүүхийн хариуцлага хүлээлгэж болохгүй.	Статья 70... Депутатов и сенаторов нельзя привлекать к судебной ответственности за голосование или политические мнения, выраженные при осуществлении мандата. worldconstitutions.ru	Хуралдааны танхимд төдийгүй “ ...бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх явцдаа илэрхийлсэн улс төрийн мэдэгдэл... ” гэж заасан байна.
13	Гүрж, Үндсэн хууль	52 дугаар зүйл. 4. Парламентын гишүүд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх явцдаа парламент болон түүний гадна илэрхийлсэн санал, үзэл бодлынхоо төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй	Статья 52. 4.Член Парламента не несет уголовной ответственности за мнения и взгляды, высказанные им при исполнении своих обязанностей в Парламенте или за его пределами. worldconstitutions.ru	Хэлсэн үг, гаргасан санал төдийгүй илэрхийлсэн үзэл бодлынхоо төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй гэж заажээ.

Дүгнэлт:

Тус судалгаанд гадаадын нийт 13 улсын парламентын гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийн баталгааг хуульчилсан буюу тодорхойлсон эрх зүйн баримт бичгүүдийг харьцуулан судлав. Энэхүү судалгааны үр дүнд дараахь дүгнэлтүүдийг хийж болно. Үүнд:

1. Судалгаанд хамрагдсан ихэнх улсууд парламентын гишүүний халдашгүй байдлыг Үндсэн хуулиараа баталгаажуулан хуульчилсан байна. Тухайлбал, АНУ, Франц, ХБНГУ, ОХУ, Румын, Латви, Литви, Эстони улс.
2. Түүнчлэн эдгээр улсуудад парламентын гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийн баталгааг Үндсэн хуулиас гадна парламентын дэг \ Франц, ОХУ, Украин, Киргиз\, парламентын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хууль \ Унгар, ОХУ, Украин \, парламентын гишүүний давуу эрхийн тухай тусгайлсан хуулиар \Австрали\ тус тус зохицуулжээ.
3. Ерөнхийдөө парламентын гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийг баталгаажуулах нь хоёр талтай. Нэг талаас, парламентын гишүүн нь сонгогчдын эрх ашгийг илэрхийлж, түүнд үйлчлэх үүрэгтэйгээр сонгогдсон ард түмний төлөөлөгчийн хувьд санаа бодол, байр сууриа чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг нь хязгаарлахгүйн тулд түүнийг нь баталгаажуулж, парламентын гишүүн өргөсөн тангарагийнхаа дагуу бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ хэлсэн үг, хийсэн үйлдлийнхээ төлөө хариуцлага хүлээхгүй байхыг хуульчилдаг. Нөгөө талаас, парламентын гишүүний халдашгүй байдал, давуу эрхээр халхавчилан хууль бус үйлдэл хийхээс сэрэмжлэх, гэмт этгээдэд нуугдах боломж олгохгүй байх зорилготой.
4. Тийм ч учраас судалгаанд хамрагдсан ихэнх улсууд парламентын гишүүний хууль бус үйлдлийн төлөө шүүн таслах, хуулийн хариуцлага хүлээлгэнэ гэдгийг хуульчилжээ\ АНУ, Австрали, Франц, ХБНГУ, ОХУ, Латви, Литви\.
5. Зарим улсууд ямар тохиолдолд парламентын гишүүний халдашгүй байдал ба хариуцлагаас ангид байх эрх үйлчлэхгүй болохыг тодорхой хуульчилсан нь дээрхи дүгнэлтийг давхар нотолж байгаа болно. Тухайлбал, урван тэрслэх, хүнд гэмт хэрэг үйлдэх, энх тайвны эсрэг, хүмүүсийн аюулгүй байдлын эсрэг үйлдэл хийх, бусдыг гүтгэн доромжлох зэрэг болно.
6. Мөн ОХУ, Украин, Киргиз зэрэг орнууд парламентын гишүүд парламентын танхимд үг хэлэхдээ хэн нэгнийг үндэслэлгүй буруутгах, илт худал мэдээлэл ашиглах, хууль бус үйлдэлд уриалахыг хориглосон нь парламентын индемнитет ямар тохиолдолд үйлчилэхгүй болохыг нарийвчлан хуульчилсан болохыг харуулж байна.
7. Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулинд \34.3. \ “Гишүүн бусдыг **гэмт хэрэгт холбогдуулан доромжлох, гүтгэх...**”-ээс бусад тохиолдолд хариуцлага хүлээхээр заасан байдаг бол бусад улсын хуулинд зөвхөн” гэмт хэрэг”-т ч бус ер нь бусдыг ямар нэг хэлбэрээр гүтгэж доромжилсон бол хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.
8. Улс төрийн ардчилал жинхэнэ утгаараа хэрэгжих нөхцөлд парламентын гишүүний эрх зүйн баталгааг хязгаарласаныг эерэгээр үнэлдэг юм байна. Энэхүү тогтоосон парламентын гишүүний давуу байдал нь цаанаа гэмт этгээдэд нуугдах боломж олгохгүй байх чанадын зорилготой болох нь харагдаж байна.

Санал

- Монгол Улсын Үндсэн хуульд УИХ-ын гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийг баталгаажуулах замаар энэ асуудлыг нарийвчлан хуульчлах боломжтой. / Судалгаанд авагдсан ихэнх орнуудад ийм зохицуулалт байна/.
- УИХ-ын нэгдсэн чуулганы дэгийн тухай хуулиар парламентын гишүүн хуралдааны танхимд үг хэлэхдээ ямар зөрчил гаргаж болохгүйг зохицуулах боломжтой.
- Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 5 дугаар хэсгийн 82 дугаар зүйл **“Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах хуйвалдаан зохион байгуулах, 86 дугаар зүйл “Үндэсний эв нэгдлийг бусниулах” гэсэн заалтуудыг** агуулж байгаа тул эдгээр заалтуудыг хамааруулан УИХ-ын тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3 дахь хэсгийг **“хууль бус үйлдэлд уриалахаас бусад тохиолдолд”** гэсэн байдлаар томъёолон оруулж, уг заалт дээрхи хуулийг зөрчих эрхгүй гэсэн агуулгаар найруулан томъёолж болох юм. Ингэсэн тохиолдолд уг заалт нь Үндсэн хуулийн “үндэсний эв нэгдлийг хангах”, “төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах, авахаар завдахыг хориглоно”, Эрүүгийн хуулийн 82 дугаар зүйлийн “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах хуйвалдаан зохион байгуулах”, 86 дугаар зүйлийн “Үндэсний эв нэгдлийг бусниулах” гэсэн заалтуудад нийцсэн агуулгатай болно.
- Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөлд УИХ-ын тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3 дахь хэсэгт нэмэлт болгон оруулахаар заасан хэсгийн “хүмүүсийг хооронд нь үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, шашны үзэл номлолоор дайсагналцуулж, эвдрэлцүүлэхэд чиглэсэн үг хэлэх” гэсэн заалт нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 5 дугаар хэсгийн 86 дугаар зүйлийн **“Үндэсний эв нэгдлийг бусниулах”** гэсэн заалтын агуулга болж байгаа бөгөөд “хүмүүсийг хооронд нь үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, шашны үзэл номлолоор дайсагналцуулах, эвдрэлцүүлэх...” агуулгыг илэрхийлж байгаа учраас УИХ-ын тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3 дахь хэсэгт нэмэлт хийсэн заалтын санаа давхардаж байгааг анхаарах нь зүйтэй.

